

ODOLAK ODOLARI DEI

*Marcos Aspeitia, neure aita onari,
eta Martina Gomez, neure amatxo
maite-maiteari, alaba baten biotzean,
izan leiken esker gustiaz.*

Egilleak.

Irakurle: Baldiñ eroapen pixka bat ba'dezu eta astia, atoz neu-rekiñ gure Euskal-Erri maite onetako erritxo pollit bat ikustera. Ez da aundia, zertarako? baña zeñ politta! Itxasondo, bere izena, eta onek dion bezela itxasertzean dago, Kantauri, euskaldunen itxaso gogor, indartsuaren ondoan.

Erritxoaren erdi-erditik ibai txiki bat dioa. Urganbi. Ipar aldean dagon Pagoeta mendian jayo, bost zubiren azpitik pasa, ta Ondartxo izena duan playa txiki polittean besarkatzen du itxasoa.

Erri txiki baterako bost zubi geyegi dirala usteko dezu, ene irakurle, baña Itxasondo'ko biztanle geienak bezela, Rotterdam, Hamburg eta onelako uri zubitsuetan ibillia ba'ziñake ez zenduke ori usteko.

Bost zubi abetatik txikiena Beketxe'ko zubia da. Erromatarren denborakoa ez da baña, aren erakoa, ta antxiñakoa. Bi edo iru etxe beerago zubi eder zabal bat, Mutriku'ko arriaz egiña. Bekale'an beste bat estu-estua baña oso politta, eta azkenez, Ondartxo baño lenago egurrezkoa, sendoa ta ederki egiña.

Agorrilla'ko itxasgora aundiak diranean, zubi onetatik ez dago pasatzerik. Urak arrapatzen du eta bere gañetik ibiltzen da.

Erriko etxeak, danak berriak edo zar-berrituak, geienak erbeste urrutietako erara egiñak, danak loretegiak atzean edo alboan dituztela, Urganbi'ren alde bietan egiñak daude, batzuek besteari begira, zeñek-baño zeñek kurtiña ederragoak, etxeko tresna dotoreagoak, zillarrezko ontzi geyago eta batek baño besteak izen bakanagoa.

Etxien izenak onelakoak dira: «Liverpool», «Villa Anvers», «Le Havre», «El Cairo», «Mindanao», «Villa Manila», eta abar.

Izen abek zuri bakanak irudituko zaizkizu, baña, ara, etxe oyen-oraingo jabeak edo aurreragoak, munduari itxasoz bira asko ema-

nak ziran, danak itxasgizonak, kapitanak, pilotoak, mayordomo, makinistak eta abar, eta geyen ibilli ziran, edo diru geyen irabazi zuten lekuen izenak dira oyeak.

Itxasondo'n erri txikia ba'da ere parroki bi dira, batek Jesus du izena, eta nik uste det Erroma'ko eleiza batek izen ori dualako ipiñia izango duala, eta besteak San Juan eta Doniñe esaten diote euskeraz. Eleiza biak Urgarbi'ren alde bakoitzean daude, bata besteen aurrez-aurre zubi nagusien asieran eta bukaeran.

Erti zaleak ez luteke balio aundiko gauzarik aurkituko ez batean eta ez bestean, baña Itxasondo'tarrak alegiñak egiten dituzte eleiza biak apaiñ eta dotore eukitzeko. Doniñe'ra, batek, aitorleku edo konpesonario berriak erregalatu ba'ditu Jesus'era beste batek jarlekuak. Doniñe'ra batek kanpai berria, Jesus'era beste batek armoioa eta abar.

1914 g. etik 1918 g. eraño izan zan Guda Nagusian, erri onetako itxasgizonak diru asko irabazi zuten eta eleiza biak erregaluz bete ere bai.

Parroki bietan neri geyen atzegiñ zaizkitan gauzak, erderaz «exvotos» esaten zayenak dira. Itxasoan iya galduan ibilli diran ontzi-etako kapitanen opariak. Kuadro aundiak dira geienak. Itxasoa guztiz aserratua, olatu aundien azpitik ontzi gaxua erten eziñik. «Exvoto» danak berdiñ xamarrek dira, eta laukien barrenean onelako irakurgaiak dituzte «Begoña'ko Ama itxasontzia, 1902 garreneko illbeltzaren 18, 19 eta 20 garren egunetan, don Ignacio de Zabaljauregi kapitana eta don Roman de Andikoetxea lenengo pilotoa ziralarik, Atlantik itxasoan ekaitz izugarria igarotzen.»

Beste era batzuetako exvoto'ak ere bai daude eleiza bietan, adi bidez: «Guadalupe'ko Ama Birjiña, Mexico'tik don Elias de Sasuategi'k ekarria». Eta abar.

Itxasondo'ko emakumeneak ere Euskal-Erritik urruti ibilliak dira geienak. Ezkonduak beuren senarrakiñ munduko itxasate aundienak ikusiak dira, eta neskatxak Ingalaterra'ra eramaten dituzte Ikastetxera emengo Ikastetxeetan ikasten diran gauza danak ikasten dituztelako eta bide batez ingeleses izketan ederki, emen ez bezela, Liverpool'en jaio ta bizitakoak bezelaxe.

Itxasondo'ko ezizen batzuek esango dizkitzut: «Jose Anberes, Anbers'en urte askotan bizitako gizon batena, Inazio Anburgo, Alemani'ko uri onetan ogei urte egindako beste batena, eta Jesus'eko sakristauarena Lourdes.» Ara ezizen onen zegaitia. Gizon au ez zan Itxasondo'koa, ez eta itxastarra ere legorrekoa baizik, Mendata izena duan Bizkaiko erri txiki batekoa, eta Itxasondo'tarrak «mendian jayo ta mendian bizi» egin dutenak gutxitzat epaitzen dituzte. Egun batean,

gizon batzuek eztabaida baten ari ziralarik, sartu zan sakristaua ere bere iritzia ematera, eta erriko seme batek esan omen zion gogor:

—Y, ago ixillik; Donosti'tik aurrera juan ez dan gizonak ez ziu-kak emen itz egiteko eskubiderik eta.

Eta sakristauak erantzun omen zion:

—Zer? Ez naizela ni Donosti'tik aurrera ibillia? Baita Prantzi'an ere izando natxiok ni, Lourdes'en (beti *Lourdes* esaten zuan) Mendata'n bizi nintzanean, peregrinazio batean juan da.

Eta *Lourdes*'ekiñ gelditu zan betiko.

Itxasondo'ko biztanleak, oso dira aurrerapenen aldekoak. Bilbao'n baño ondotxo lenago, antxe ikusi nuan lenengoz kremallera, eta erradioa entzun. Gaur egunean ez da etxerik TV gabekorik.

Itxasondo'n ez dago aberats milloi askoren jaberik, baña ez eta ere Banku edo Diru-Etxeakiñ artu-emanik ez duanik. Dinamarka eta onelako erri batzuetatik gaur esaten dana, eta aiñ gauza aunditzat artzen dana (ez aberats purrukaturik, eta ez eskalerik eukitzea) Itxasondo'n aspaldi lortu zuten. An ez dago Erruki-Etxerik, bear izanik ez dagoalako.

Itxasondo'ko semeak ez dute legortarren ikaskizunik edo karre-rarik ikasten, itxastarrenak baizik. Danak dira lur bira osoan dabil-tzan itxasontzietako gizonak, agintariak geyen bat.

* * *

Orañ, nekatu ez ba'zera, beste erri eder bat ikustera eramango zaitut, ene irakurle. Itxasondo'tik berrogei kilometrora. Geure Euskal-Erri maite onetan au ere. Ara nolako mendi aundiak inguru guz-tian. Anboto aundiena, Udala ederrena. Eguzkiak sartzean agur dagio musu emanaz bere azkeneko argi bigunaz. Ara Oiz ere eta ara Mu-garra.

An, Anboto barrenean ikusten dezun etxe zuri mordoa eta eleiza aundi ederra, orixe da Mendiondo.

Erri onen albotik Ugarbi baño ibai aundi zabalagoa dijoa. Bere izena Uraundi. Baña Mendiondo'ko ibaia aundiagoa, zabalagoa eta urtsuagoa dan arren, zubi bat besterik ez du bere bizkar gañean. Ez baita Mendiondo'n, ez Rotterdam ez Hamburgo'ko zubiak ikusitako ez gizon eta ez andrerik!

Mendiondo'ko etxe guztiak euskal arkitekturakoak dira, zaba-lak, urak alde bitara botatzen dituzten tellatudunak, urtetsuak baña sendoak. Urrutitik begiratu ezker, bere egapean txita pillo aundia gordetzen dagoan ollo-loka eder bat dirudite.

Mendiondo'ko etheen izenak onelakoak dira: «Gazteluzar», «Ar-dantza», «Gorostiaga», «Ibaseta» eta abar. Danak euskaldunak.

Itxasgizonik bat bakarrik ere ez da Mendiondo'n. Erri onetan danak dira nekazariak eta artzaiak, eta ikaskizunak egiten dituztenak, Karrera bat bakarrik egiten dute: Apaiz karrera. Mendiondo'ko semeak ez dute beste karrerarik nai. Etxerik ez dago bi edo iru seme apaiz edo praille ez dituanik, eta beste bi edo iru moja.

Abadegaiak oporketak dituztenean, ikusgarriak izan oi dira erri onetako eleiz puntzioak, parroko sei apaizen atzetik amar edo geyago abade gaiak sakristitik erteten dutenean danak apaiz jantzita. Sevilla, Leon eta Toledo'ko katedraletan, apaiz gutxiagokiñ, ikusita nago beñ baño geiagotan, Meza Nagusia!

Mendiondo'n etxe bat bakarra dago besteak ez bezelakoa. Aintziñako jauregi eder bat. Etxe aundia, tellatuko euriak lau aldetara botatzen dituana.

Alderdi nagusia arri landuzkoa, erdi-erdian ate aundi bikoteakiñ, iru balkoi eder burnizkoak, euskaldun errementariak ederki landuak, eta erdiko balkoien gañean arrisko eskudoa, aundia baña sarrerako atea baño zerbait txikiagoa. Eskudoan ikusten dira bi ezpata, otsoen buru bat eta zubi bat. Zubi onen gañean irakurgai auxe erderaz (baña nik euzkeraz ipiñiko det): «Zubiya igarotzean eriotza aurkitu neban».

Etxekoren bat iltzen zanean, eskudoa oyal beltzez estali oi zuten, eta bi edo iru urtetan ala egoten zan eguzkiak eta aizeak erre eta puskatzen asi arte. Orduan kendu egiten zuten.

Etxe aundi eder onek Zubieta-Jauregi du izena, eta iru arpegi lorategiaren barruan ditu arrisko orma aundiz inguratuta, eta arpegi nagusia kanpoan.

«Zubieta-Jauregi» etxea, Mendiondo'ko zubi bakarren ondoan dago. Ze erri politta Itxasondo! Eta ze erri ederra Mendiondo!

Bi erri abetan gertatu ziran nere irakurgai onetan esaten ditudan pasaizo nagusiak, eta bi erri oietakoak dira bertan agertzen diran gizon eta emakumeak. Gauza abek 1912 garrenetik 1920 bitartean pasatuak dira.

Mendiondo'ko Zubieta Jauregi sendiak aberats pama aundia zun ez Mendiondo'n bakarrik, baita Euskal-Erri osoan ere. Larogei ta emeretzi baserriren jabe izanak omen ziran Zubieta Jauregi'tarrak eta nik esan nuanean: —bat bakarragaitik eun baserri bear zituztela erantzun ziran Mendiondo'tar batek:

—Ez Zubieta Jauregi'n geiagorentzat ere dirurik ez zalako, baña eunera eldu ezkerro kontribuzio ikaragarriak ordaindu bear, eta orregaitik.

Aberastasun abek karlisten bigarren gerrate aurrerakoak ziran, gerratea bukatu zanean Zubieta Jauregi'k beia jo zuan,

*«Don Carlos eta
Doña Margarita
Ikusi nai zituzten
Tronuan jarrita»*

orduko bertso berri batzuetan kantatzen zan bezela, eta beuren diru, indar eta odola Dn. Carlos'en alde jarri zuten eta augaitik ondatu zan sendi aundiki aura. Etxe onetako bi zaldun gazte Carlos Maria ta Iñigo, gerran ill ziran, gerratea bukatu ta bereala Prantzia'n ill zan etxeko Nagusia Dn. Jose Ignacio de Zubieta Jauregi, eta bere izeneko seme gazteena ta etxeko andrea, Zubieta Jauregi'ko Damia (ez zun beste izenik Mendiondo'n), gelditu ziran bakar-bakarrik etxe aundi itun aretan.

Denbora gutxi barru Jose Ignazio Amerika'ra juan zan, eta Zubieta Jauregi'n, eskudoa oyal beltzez estalitako etxe triste artan, bakardaderik itzalenean, neskame bat lagun zuala, ta gau ta egun negarrez, bere egoera siñistu eziñik, gelditu zan Zubieta Jauregi'ko Damia.

Amerika'n zori onak lagundu bear izan zion Jose Ignazio'ri eta baita berak ere amari; beintzat obetoago ikusten zan au, eta bi neskame ere bai zitun, eta lorategia ere bideak garbitu, lore berriak aldatu ta oso txukun eta dotore ipiñia zuten, gerrate aurreko denbora onenetan bezela.

Amerika'ra juan da amabost urtera Mendiondo'n zabaldu zan Jose Ignazio, Zubieta Jauregi'ko seme gazteena neskaxa oso aberats batekiñ eskondu zala. Baita ere zabaldu zan neskaxa au beltza zala edo ez zala beintzat bera bezelako zuria, baña aberatsa, bere lurretan kafe asko egiten zala, baita kakaoa ere eta abar. Iñork ez zekian ordea gauza garbirik. Ez baizun iñorekin artuemanik Zubieta Jauregi'ko Damiak! Etxetik ez zuan irteten eleizarako izan ezik, eta mais-terrakiñ San Tomas'etan ikusten zan.

Gauza abek errian zabaldu ta bost urtera, gabetik-goizera agertu zan bere errira Zubieta Jauregi'ko zalduna, bost urteko alabatxo batekiñ, alargundu berria jendeak esaten zuanez, eta egia izan bear zuan alarguntasun onek, beintzat etxeko eskudua estali zuten oyal beltzaz, eta Dn. Jose Antonio ere beltzez jantzita agertu zan.

Jaun au, zaldun aundi, serio, bizarduna zan, beti ondo jantzia, oso eleizkoia, Mendiondo'ko eleiz-puntzio ta prozezio guztietan aurretik ibilltzen zana.

Eleiza nagusian berarizko lekua zuan Zubieta Juregi'ak, orma batean etxeko eskudo berdiña zualarik, eta leku artan egoten ziran beti, guk ezagutzen degun Dn. Jose Antonio, bere ama, eta bere alabatxoa, jarleku ederretan belauniko eta exerita. Baña neskameak, bakarrik juaten ziranean ere, ez ziran ausartzen jarleku ayeri ikuturik egiten, eta atzean belaunikatzen ziran, eta beien gañean exeri, jarlekuak utzik egon arren, Nagusiai errespetua galtzea izango zan beztela. Zubieta Jauregi'ko nagusiai gañera!

Guatemala'tik ekarrirako alabatxoa ez zan itxusia. Nola izan leike ba itxusia bost urtedun neskatxo bat? Baña ez zan euskaldunak bezelakoa. Begi beltz ederrak zituan beste edertasunik ez. Bi begi eder ayekin ordea, arpegi itxusirik bai al zitekean?

Neskatxo onek Altagracia zuen izena eta amar urte zituanean ill zan amona ta bera gelditu zan Zubieta Jauregi'ko Damia.

Orduan aitag eraman zuan Madrid'eko ikastetxe elegante batera, aberatsen alabari bakarrik asiera ona ematen aritzen ziran moja batzuetara. Madrid'eko «Sedes Sapientie»'ra. Ez det au esatean, moja oyen aurka ezer esan nai. Aberats purrukatuen alabak ere, nun-edo nun edukazioa artu bear dute, eta aberatsak aberatsen erara ezitzea ondo dago. Gauza bat esan bearrean naiz ordea, auxe: Aberats aundiak ez diranak, ez ditzatela Ikastetxe oyetara euren alabak eraman, bizi guztirako kaltea izango dutelako.

* * *

Altagracia «Sedes Sapientie»'n utzi eta Itxasondo'ra jua bear degu, irakurle, ango pertsona batzuek ezagutzera. Lenengoa José M.^a Latxiondo, mutill ederra, aundia, egokia ta bikaña. Illea gaztaña margokoa, begiak galtzairu kolorekoak.

Itxasondo'ko neskatxa guztiak berari begira zeuzkan errira etortzen zanean, eta eurak esaten zutenez bai zuan begi ayetan zerbait... erri guztian beste iñork ez zuana.

Baña Latxiondo ez zan artoa ta naiz «Linea Egurrola»'ko Kapit'an'en uniformeaz jantzita zegoanean, naiz alkandora utzik eta abarketa zuriakiñ pelotan zebillenean, jende guztiari abegi ona egiñ oi zion, danakiñ itz egiten zuan, eta danakiñ ibilltzen zan.

Norentzat izango ote zan Latxiondo? Neskatxa batek esan oi zuan: —Ez du zorionik izango bere eskontzan.

—Zergaitik bada, aiñ mutill ona ta aberatsa izanik?

—Bere karreran zori aundiegia izan dualako. Guk, emen, danok

Joxe Mari, edo Latxiondo, esaten diogu, baña Bilbao'ko ofizinan danak txapela erantzita itz egiten omen diote ta Dn. Jose Maria deitu.

—Jakiña, ia nolako marka egin zuan Guda Nagusian?

—Bai, berak nai ba'lu, Ingalterra'n biziko litzake, ispetore, legorrean.

* * *

Nik esango det oraiñ Latxiondo'k lenengo Guda Nagusian egindako *marka*, Ingalterrako agintariak galdetu zioten «Linea Egurrola»'ri, ia zenbat itxasontzi ipiñiko zituzkean, Argentina'tik Liverpool'era narruzko kargamentuak ekartzeko (Biajia guztiz arrixku aundikoa zan, narrua gudako kontrabandua zalakoz, eta bideak, aleman itxaspekoz beteak zendelako). Fleitta (el flete) mariñelen seguruak, itxasontzienak, eta agintarienak, naiz ondo ta naiz gaizki irteñ ba'zuan ere eginkizun aundi onek, «Linea Egurrola»'k eskatzen zituanak (*aua neurri*, esan oi dan bezela). Ingalterrak babestu bear zituan bide guztian, itxasontzi bakoitza, bi guda ontzigaz.

«Linea Egurrola»'k, Etxeko Kapitan guztiai eskiñi zien zori ura, borondatez iñork bere burua eskeñi nai ba'zuan. Eta Jose Maria Latxiondo'k, ogeita zortzi urteko pilotoak bakarrik erantzun zuan baietz. Eta «Esther Egurrola» itxasontzian berakiñ zebiltzan mariñel danak ere bai.

Latxiondo'k, Alemani'ko itxaspekoak ongi jarraitzen ziotela egiñ zuan biajea ta baita kargamentua Ingalterra'n entregatu ere. «Kata Egurrola», egite au bukatu zuan itxasontzi berriak, bere lenengo bajea pagatu omen zuan bere burua.

Ingalterra'tik Bilbao'ra laztan (en lastre) zetozele, eta Ingalterra'ko guda itxasontzien laguntza gabe, ondatu zuten aleman itxaspekoak «Kata Egurrola» baña gizon danak bizirik eldu ziran euren etxietara. Latxiondo'k egite aundi au gorabera ez zion bere buruari inportantzi geiagorik eman.

Jose Maria Latxiondo Filipinas'en jaioa zan, aita ere itxasontziko agintaria zuan. Aita gazterik ill eta umetan etorri zan Itxasondo'ra amakin, eta «Villa Ilo-Ilo» izena zuan, aita egindako etxean bizi ziran. Ama zuan Andre Josefa Arrospide, emakume buru argidun eta sentzunduna. Senarrak utzitako ontasunak lau bider geitu zituan pama zuan errian. Au ez da arritzekoa, onelako andreak asko ziran Itxasondo'n. Egunero izparingia etortzen zanean lenengo irakurtzen zuan «Linea Egurrola»'ko itxasontziak nundik zebiltzan, eta gero Bolsa'ko gora-berak.

Alargundu zanetik, semearen maitetasunak betetzen zion biotz osoa, ta beretzat eta beragaitik egiten zuan guztia.

Altagracia'k Sedes Sapientiaen amar urte egin zituan. Kolejio'ko Araudiak «Educación completa» emateko eskatzen zuan denbora.

Andik etorri zanean, Zubieta Jauregi'n sortu zuan matxinada ez zan izan nola-naikoa. Aita bere esanetara jartzea lortu izan ba'zuan, zer jasoko ote zan an!

Dana gaizki billatzen zuan. Neskameak, aundi, gizenak. Mandoak ziruditela esan zion beñ aitari. Berak ez zuala alako neskamerik nai, luze, argal, liraiñak baizik. Gañera irugarrena ekarri bear zala, bera jasteko, orrazteko eta bere jantzi ta oñetakoaren ardura izateko, ta Zubieta Jauregi'ko maizterren alabarik ez zuala nai orretarako, etzuela balio ta. Madrid'tik edo ekarri bearko zala, bere lana ondo zekien bat.

Balkoi ta leioak ez zutela zabal-zabalik egon bear, zirti-irekian baizik, argiak «demi jour» egin zezan. Maia serbitzeko neskameak guante zuriak jantzi bear izaten zituan, eta eziñ ezer egiñ izaten zuan, platerak erori eta edontziak apurtu baizik, baita ere jantzi bear izaten zuan soñeko beltza, ta lepoan gauza zuri gogor bat, neskame gaxoari egundoko neke ta larria ematen ziona. Gero zenbat baldintza; au eskubitik eta beste au eskerretik, lenengo ari, gero oneri... eta txarrena, esan gabe igerri bear gauza asko, berari begietara begiratuaz bakarrik. Agindu zuan baita ere, naiz berari, naiz bere aitari zerbait esan bear ziotenean, esan baño len eta esandakoan, burua makurtu ta erreberentziak egitea, ezer eskatzen zuanean (adi bidez guraizeak) eskuan ez eramatea bandeja batean baizik, eta bandeja ta guraizien artean ondo plantxatutako zapitxo zuria, baña eskutitzak eta erre-bistak eraman bear zizkiotenean, orduan, bandeja utsean, zapitxo zuri gabe.

Debekatu zuan neskameak etxean abarketakiñ ibiltzea (takoi erdidun zapatakiñ ibilli bear izaten zuten eta gabean oñak aundituta oera) albergan erropa garbitzen ari ziranean kantatzea (aiñ ederki garbitzen zuten erropa Maria'ren alaben kankak kantatuaz) josten eta plantxan ari ziranean parre algarak egitea. Meza nagusiko jendea zubitik zetorreanean leiora ikusten ertetea, eta nik aldakit zenbat agindu, ta zenbat eragozpen!! Neskame gaxoak kartzelan sartuta bezela zeuzkan eta maizterren alabak ziran arren erren egiñ ziran. Eta ori, orduko maisterrak nagusi jaunari itzal eta begirakune aundia ziotela!!

Aitak buruan sartu nai izan zion jasteko neskamerik ez zuala bear. Orain arte Zubieta Jauregi'ko andre ta anderañoak beren soñekoak berak jastzen izan zituztela iñoren laguntza gabe; neskameak lodiak izateak etxea goratu egiten zuala eta orrelako iñosokeririk ez zuala entzun nai.

Egun baten esan zion aitari zaldi bat nai zuala ta zaldia zaitzeko morroia eta ekitazioa ikasteko maixua. Geroago eskatu zion Madrid'era negua igarotzera juatea, lorategian piszina aundi bat egitea, Zubieta Jauregi'n ez dakit nolako aretoak eta eskillera berriak nes-kameak gora ta bera beste leku batetik ibilli zitezten, bi edo iru gela kanpotarrentzat eta... ez naiz oroitzen zenbat gauza eskatzen zizkion «Sedes Sapientiae»'n eman zioten «Educacion Completa»'k.

Alperrik zan aitak esatea:

—Baña, ene alaba, guk ez bai degu orrelako aberastasunik!

—Ba, erri onetan bizitzea nai ba'dezu nik zaldia bear det, eta bestela ez det emen bizi nai. Ez det lagunik, ez det jolasik, etxe au aiñ illuna, aiñ tristia...

—Alabatxo, lagunak egiño dizkitzut. Sendagilleak dauzka alaba bi gutxi-gora-bera zure adiñekoak, Notario'ak ere bai, eta...

—Ez dezu gutxi uste, nik, baserri onetako Sendagillien alabakiñ eta Notario'enarekiñ bat egiño detala uste ba'dezu! Ez naiz alperrik egon amar urtean «Sedes Sapientiae»'n!!

Neskameak, berriz, sartu ta erren gelditu gabe. Len Zubieta Jauregi'n denbora gutxien egiten zutenak zortzi edo amar urte egiñ oi zituzten eta eskutzeko edo moja juateko erren. Orañ, geiena egiten dutenak zortzi edo amar egun. Mendiondo'n iñork ez zuan ondo esaten Zubieta Jauregi'ko Damia'gaitik.

* * *

Nola izan zan Jose Mari Latxiondo Zubieta Jauregi'ko Damia'kiñ eskontzea? Nik bai dakit baña, irakurgai onek neurriak ditu, eta geiegi luzetzeko bildurra det ori esaten asitzen ba'naiz, Auxe bakarrik esango det: Cupido'k egiñ zuan gaiztakeri aundi bat izan zala eskontza aiñ ezberdiñ au. Altagracia ezkondu zanean, aitak arnasa artu zun. Astindu zituan bere bizkarretik disgusto guztiak eta Latxiondo gizaioak artu bear izan zituan.

Ezkondu aurretik izan zuten lenengo eztabaida. Altagracia'k ez zuan nai Parrokian ezkondu, baserritar danak ezkontzen ziran lekuan (au aitari bakarrik esan zion). Zubieta Jauregi'n baizik. Obispo jaunak baimena emango zuan eta etxeko areto batean ipiñiko zan eleizatoa, bear ziran aldakuntzak eginda. Bilbao'tik ekarri arkitekto bat, eta dekoradoreak, eta...

Latxiondo'k tinko erantzun zuan ezetz, Parrokia orretarako zala eta berak bear bezela ezkondu nai zuala, Eleiza nagusian danen aurrean.

Ezkondu ziran. Egun artan Itxasondo'ko anderaño batek baño geiagok egiñ zuan negar. Errian zan mutillik onena galdu zan Itxasondo'rako. Andre Josefa'k ere bakarrik gelditu zanean negar egiteko gogo aundi bat nabaitu zuan bere barruan, eta ittoko ez ba'zan Jaungoikoa'gana zuzenduaz eskatu zion izan zezala bere semearen errukia eta lagun zeiola, etzekiala zergaitik baña, bere gañera zoritxarra ekarri ebalu uste zualako.

* * *

Denbora gutxi barru asi zan Altagracia, senarrari erpe luzeak erakusten. Lenengo eztabaidak izan ziran, «Mercedes» automobil bat eta txoperra nai zitualako. (Ezkongai zegoalarik ere, aitari egun gorriak erakutsi zizkion gauza beragaitik.)

* * *

Semetxo bat izan zuten, Joxe Maritxo, eta andik laister ill zan Zubieta Jauregi'ko nagusi zarra.

Aita ill da iru urtera Altagracia'k esan zion senarrari ez zala geiago iñoiz juango Burdeos'era ta Marsella'ra bera zetorrenean, lenengo makinisten emaztearekiñ eta pilotoarenakin ez zualako ibilli nai trenetan eta ostatuetan.

—Zergatik?

—Ez diralako nere idekoak. Ez dute batere gustorik, baserritar utsak dira.

—Baserritar utsak? Biak Ingalaterra'n egonak dira Ikastetxean, eta zuk baño obetoago dakite ingeleses izketan.

—Berdin zait. Ez naiz juango.

Ordutik aurrera, Andre Josefa juaten zan Jose Mari'n itxasontzia zetorren portura, bere illobatxoakiñ, ondo pozik semea ikusteagaitik, baña bere barruan naigabe aundiakiñ. Beste andreak ez zioten ezer galdatzen itzalagaitik, eta Andre Josefa'k bere baitan eskertzen zioten berekiñ gordetzen zuten asiera ona.

Lau urtean egon ziran senar emazteak alkar ikusi gabe, eta denbora onetan milla gauza esaten ziran bai Mendiondo'n da bai Itxasondo'n, baña Andre Josefa Arrospide'n belarrietara ez zan ezer eldu, onelako gauzetan gertatu oi dan bezela.

* * *

«Esther Egurrola» Latxiondo'k agintzen zuan itxasontzia, Liverpool'en konponketa batzuek egiteko, ango Dike Legorretara eramatea

agindu zuan Etxeak, eta Jose Mari'k idatzi zion emazteari esanaz, dagonillaren zortzian, ogei egunerako aske gelditzen zala, eta Mendiondo'ra illen amabirako elduko zala. Bere naia zala oporaldi ori Itxasondo'n igarotzea danak «Villa Ilo-Ilo»'n eta uste zuala umea ta biak pozik izango zirala.

Garagarrilla'ren asieran juan ziran beste urteetan bezela Altagracia, Joxe Maritxo ta neskame bat Itxasondo'ra Amandrearen etxera, udara an igarotzeko asmoetan, eta ill onen erdian, uste gabeen, eldu zan Latxiondo bere amaren etxera pozez lertu bearrean. Bost urte bai ziran bere errira agertu ez zala!!!

Itxasontzien erreparazioa aurreratu egiñ zuan Etzeak, eta augaitik eldu zan bera ere esan baño illabete lenago.

Etorri ta urrengo goizean, semetxoa eskutik zuala, alkandora utzik eta abarketa zuriakin eta praka urdiñakiñ pozik zijoan Latxiondo Ondartxo'ra. Emazteak ez zun jua nai izan, arteraño egunero jua zan arren. Buruko miña zeukala, edo orrelako aitzakiren bat eman zuan.

Bekale'ko zubian, zaldun gazte batekiñ kurutzetu ziran. Zaldun au, Donosti'ko Kasino'rako, edo Club Nautico'rako eran jantzita zijoan.

Pixka bat aldendu ziranean semeak galdetu zion:

—Aita, nor da jaun ori?

—Ez dakit, zergaitik galdetzen dirazu?

—Ara, gu Ondartxo'n gaudenean, ori Portu-Txiki'n egoten da, beti guri begira, jemeloakaz, eta amak esaten dit ia guri begira da-goan ikusteko.

Umeak ez zun besterik esan, ez eta bearrik ere. Latxiondo'ri, biotzak, esan oi dan bezela, bira osoa eman zion, eta arnasa paltatu bear zitzaiola uste izan zuan. Zer egiten zun ez zekiala, lo zorroan bezela jua zan Itxaspe'ra, iñor ez zegoan leku batera, ta exeri zan aitz baten gañean, begiak zabal-zabalik itxasora begira. Baña ez zun ezer ikusten, kanpoan beintzat. Bere barruan bai, gauza asko ikusten zituan, geiegi, ta adimenak erakusten zion danak egiak zirala. Egia itunak, egi lotsagarriak eta beltzak, odola irekiten ipintzen zizkiotek. Egia bere aitagarreba alarguna ez zala, bizi-alarguna baizik, emazteak beste gizon batekiñ iges egin ziolako. Egia Altagracia ezkontzako sakramentuaren ondorena ez zana, indiya batekiñ izandako sasi-ekontzakoa baizik. Egia au, egia bestea, egiak berak jakiñdako ta siñistu gabeko gauza asko...

Joxe Maritxo, negarra begian zuala, aitari begira zegoan, aita, zer dezu? aita zer dezu? galdetuaz.

Baña aitak ez zion entzuten. Bere barruan zebillen erresakak zarata aundiagoak egiten zizkion.

Oldozmen gaizto bat eta desio bildurgarribat igaro zitzaizkion burutik, zalantza ankerrak eskutik ekarrita bezela. Inpernuko etsaia ez bait dago lo inoiz! Baña Latxiondo'k Jaungoikoa'ren bildur santua biotzean ondo sartua zuan, eta bat batean kendu zituen bere burutik eta biotzetik pentsamentu ta nai ain gaiztoak.

Jaungoikoa'k beriala eman zion adimeneko argitasun izpi bat, eta semetxoa bereganatuta galde zion:

—Joxe Maritxo. Zu, norena zera? Eta umeak.

—Zurea, aitatxo, Zurea ta amarena.

—Eta zenbat zera nerea?

—Dan dana —erantzun zion lepotik eldu ta musu emanaz.

Umearen aotik errugabetasunak itz egiñ zuan. Eta Latxiondo'ren biotza baretzen asi zan. —Nere Jaungoikoa, eskerrik asko, geyegi izango zan esan zuan bekokiko izerdi otza legortuaz. Eta umearen begietara begiratuta bere aita zanaren antza artu zion. —Nerea zera bai, maite ori, Latxiondo'tarra-esan, eta samurki laztandu zun.

* * *

Egun artan bertan erten zan Latxiondo Itxasondo'tik eta zuzeanean Liverpool'era jo zuan. Urrengo egunean erten zan Altagracia. Joxe Maritxo amandrearenean gelditu zan.

* * *

Urte bete pasa zan eta Itxasondo'n betiko eran bizi zan jendea. «Villa Ilo-Ilo»'n andre Josefa bere neskameakin bakarrik bizi da. Joxe Maritxo Ingalterra'ra eraman zuan aitak, bera egondako Ikastetxera. Andre Josefa'k baratzako loreak zaitzen, asteoro illobatxoaren eskutitza artzen zuanean berari erantzuten, eta Bolsa'ko gora-berari ta «Linea Egurrola»'ko itxasontziari jarraitzen, juaten zitzaion pakean denbora. Orañ oso pozik zegoan, Joxe Maritxo iru illabeterako zetorren etxera eta aitak idatzi zuan berak ekarriko zuala. Zer zoriona beretzat! Irurak alkarrekiñ egun batzuek egitea!

* * *

Goiz batean, Meza entzunda (andre Josefa, Jesus'ekoa zan) beti bezela etorri zan etxera eta jan tokian prest zeuzkan kafe-esnea ta

egunerokoa. Gosaldu zuanean ipiñi zituan begi-aurrekoak eta artu zuan izpar-ingia. Jakiñ zuan «Linea Egurrola»'ko itxasontzien berri eta «Esther Egurrola»'k urrengo egunean eldu bear zuala Plimout'era. Gero ikusi zituan Bolsa'ko berriak, eta gogo aundi gabe ireki zuan papera irugarren orrian.

Bat-batean bere begiak izen bat jo zuten. Altagracia Zubieta Jau-regi. Ene Jaungoikoa! zer dio emen? esan eta ardura aundiz, biotza taupadaka zuala, irakurri zun beñ, bi, eta iru bider gauza bera.

Ara zer zion izparingiak: «Ezbearra». «Atzo gabeko amaiketan, Madrid'tik zetorren tren azkarrak, Santander baño zazpi Km. lenago dagoan paso-nivel'ean, jo zuan Mercedes beribill bat. Madrid'eko matrikuladuna. Barruan iru lagun ziran; senar-emazteak eta txoperra. Onek ez zuan miñ aundirik artu, beso bat puskatua besterik ez, baña senar-emazteak jaso zitueneko ilda zeuden.»

«Len esan degun berri txarrari jarraituaz eta gauzak obeto argitzeko esan bear degu, gizasemeak burua ziatz apurtua zeukala, eta emakumea, ogeita zazpi metroan trenak arrastaka eraman zuala eta oso itxuragabetua utzi. Len, senar-emazteak zirala esan degu, baña txoperrak deklaratu duanez, ez ziran. Jauna zan Guatemala'ko Konsul Generala Madrid'en, Dn. Carlos Roviroza Revuelto, eta emakumea, bere adiskide bat. Udara pasatzea zetozen Santander'era, Hotel Kontinental'en lekua artua zekaten.»

Jesus! Jesus! zion andre Josefa'k, Jesus milla bider! Au lotsagarria!

Au ere guretzat zegoan nonbait. Ai ene seme ona! Nik bildurra nuan bezela erten du: Odolak odolari dei.

Baña bereala berejabetu zan, eta barru-barrutik, egi-egiaz esan zuan: —Jaungoikoak barka dezaiola eta Bere Glorian dezala. Goyan bedi, euskaldunok esan oi degun bezala. Baña azkeneko itzakaz batera gañez egiñ zion biotzeko naigabe izugarriak, eta samiñtasun aundienaz negarrari eman zion.

* * *

Dagonilla'ren irugarren eguneko gabean, «Esther Egurrola»'ko bere kamarotean lo zegoala, Latxiondo ontziburuak, zarata ikaragarri bat entzun zuan, eta garbi-garbi abotz bat ezagutu. Altagracia'rena, estutasun larrian. Jose Maria! Jose Maria!! bi bider deitu ziona.

«Iceberg»'en bat ontziak jo zualakoan, bere burua bota zuan oetik kanpora, eta adi-adi segundo batean egon da gero esan zun:

—Ene! Au ametz gaiztoa! Gorputz gutzia ikara batean jarri zait. Eta bekokian bera zetorkion izerdi otza legortuaz berriro oeratu zan.

JULENE DE AZPEITIA.